

В. В. Різун

УДК 374.7:070(477-25)

Київська школа журналістики: її витoki та вплив на формування української школи журналістики

Інститутів журналістики – 60! Як на людей, це зрілий вік, вік досягнень і осягнень життя-буття з усвідомленням перемог та поразок, надбань і втрат. Без сумніву, 60-річна історія відділення (1947–1953), факультету (1953–1993), Інституту журналістики (з 1993 р.) залишила помітний слід в українській освіті, науці та журналістиці. У Києві за ці десятиліття сформувалася освітня і наукова школа журналістики.

Під школою журналістики слід розуміти ніщо інше, як власне школу, тобто осередок формування думки про явище, яке вивчається чи досліджується. Не варто підмінити поняття школи поняттям сфери діяльності фахівців, яких ми готуємо чи яких ми навчаємо, хоч безперечно – школа своїми ідеями впливає на саму працю.

Наявність районних редакцій – це ще не факт існування школи. Хоч, звісно, редакції можуть репрезентувати певну школу або мати свою власну, якщо журналісти десь вчилися або вони самі собі готують фахівців при редакціях. У редакційних колективах може існувати система своїх "неписаних правил", які передаються новачкам, тобто може бути своя редакційна школа журналізму – імпліцитна, організаційно не визначена. Але вона навіть може перерости в окрему організаційну структуру.

Проте справжні академічні (університетські) школи журналістики – це ті навчальні осередки, які досліджують, вивчають та узагальнюють основні принципи й закони журналістики, пропагують їх. Основою основ академічної освіти є формування майбутнього фахівця на тлі опанування ним фундаментальних знань у своїй галузі та загальнокультурного розвитку його особистості. Під академічною (університетською) школою слід розуміти інституалізовану форму підготовки фахівців і проведення досліджень.

Звісно, українська журналістика старша за її школу. І в тому нема нічого дивного. Зачатки школи можуть закладатися в глибині самої діяльності і бути на рівні акумулювання професійного досвіду, який передають від майстра до майстра, від фахівця до фахівця. Але настає етап виокремлення власне школи із професійного середовища аж до надання їй статусу академічного, університетського. Для підготовки журналістів університет, у класичному розумінні цього слова, виявився природним середовищем.

"Існує тільки три професії, представники яких удостоєні носити мантию: священник, суддя і вчений. Мантия символізує те, що її носії наділені зрілістю розуму, незалежністю суджень і відповідальністю перед власною совістю та Богом. Це означає внутрішню незалежність усіх цих трьох професій: їхній обов'язок – бути останніми, хто дозволить собі діяти примусово і піддаватися тисковій ззовні" [1]. Слова Генрі Розовського про зрілість розуму, незалежність суджень, відповідальність перед власною совістю та Богом, внутрішню незалежність, здатність не діяти примусово та не піддаватися тисковій ззовні – ці слова, як ніякі інші, стосуються і професії журналіста. То ким же є журналіст – священником, суддею, вченим? Не слід переобтяжувати розум цими порівняннями: у журналіста своя місія, але його єднає з цими професіями виплекана цивілізацією висока ідея освіченості, вихованості й високої культури, що й робить людину сильною, зі зрілим розумом, незалежністю суджень, відповідальністю перед власною совістю та Богом, внутрішньою незалежністю, здатністю не діяти примусово та не піддаватися тисковій ззовні. Ідея освіченості, вихованості й високої культури, включаючи внутрішню свободу, – це ідея, яка плекається, витворюється у спеціальних закладах та передається через спілкування, навчання, самоосвіту.

Університетська підготовка журналістів у світі має не таку вже й давню історію. Можна говорити про трохи більше, ніж сто років (хоч, безперечно, сама по собі журналістика більш давня й історія професії журналіста теж). Найдавнішим університетом, який розпочав підготовку журналістських кадрів, є Колумбійський університет (США), де справу організував відомий у світі американський журналіст Джозеф Пулітцер у 1912 р.

Чому світ іде шляхом розвитку університетської системи підготовки журналістських кадрів? Чому держави не зупиняються на рівні підготовки журналістів при редакціях, спілках журналістики, громадських організаціях? Чому Великобританія, маючи найпотужніші у світі медіа (достатньо назвати Бі-Бі-Сі), у 90-х рр. активно запроваджує бакалаврські й магістерські програми з журналістики при університетах країни?

Відповідь одна й очевидна: ідея університетської освіти – це прогресивна ідея, а крім того, в її кла-

сичному вимірі, співзвучна ідеї класичного журналізму як явищу концептуально близькому самій ідеї Університету, цінностями якого є академічна свобода й автономія управління. Свобода слова й незалежність існування — це теж визначальні цінності світового журналізму, і вони корелюють із університетською свободою та автономією, зафіксованими в міжнародних документах — Великій університетській хартії (*Magna Charta Universitatum*) та Лімській декларації академічних свобод і університетської автономії.

Для журналізму як сфери, суспільно визнаної у вигляді елітної, інтелектуальної, інформаційно продуктивної творчої діяльності, питання рівня освіти — то питання престижу, здорових амбіцій, з одного боку, та питання ідентичності журналістів з точки зору їхньої самодостатності як людей, що мають вищу освіту і спеціальну підготовку, з другого боку. І не просто вищу освіту, а освіту, яка за всіма канонами вважається достойною людей розумних, моральних, самодостатніх.

Чому власне Університет забезпечує підготовку кадрів вільних у своїх помислах, незалежних, самодостатніх, моральних, культурних, державницьки налаштованих, а чому цього не можуть робити інші навчальні інституції? Тому що в концепції Університету закладено саме ці цінності; університети й створювали як осередки свободи думки і слова, скарбниці національної культури, як інтелектуальні центри, а не інститути підприємництва, корисливості, прагматизму, бізнесу, політики тощо. Свобода думки як внутрішня сила її "вимагає очевидних передумов: відповідного академічного клімату та атмосфери" [2], чого позбавлені всі профільні інституції, що власноруч займаються підготовкою чи перепідготовкою кадрів. Випускники таких шкіл навчання завжди заангажовані і мають однобічний підхід до справи, бо вони зашорені внутрішньоцеховими правилами і принципами. Такі фахівці можуть бути технологічно більш вправними, ніж університетські випускники, але вони внутрішньо залишаються залежними від тієї технології праці, яку вивчили, аж до тих пір, поки не здолають в університеті чи по життю цю залежність.

Цінності світового журналізму — свобода слова і незалежність — знаходять свою підтримку і природний розвиток у системі класичної університетської освіти, оскільки ці цінності було визнано як основні засновниками університетів, зачинателями дискурсу ідеї Університету, її проповідниками, а також підтримано багатьма державами в різні часи.

Першим кроком у напрямку практичного розв'язання кадрової проблеми в українській журналістиці стало створення 1947 р. на філологічних факультетах дев'яти університетів Радянського Союзу,

серед них — Київського та Харківського, відділеня журналістики для підготовки літературних працівників редакцій газет, журналів тощо. В Київському та Ленінградському університетах було створено ще й аспірантуру з журналістики.

Початок журналістській освіті в КДУ поклав наказ його ректора, доктора геолого-мінералогічних наук, професора Бондарчука В. Г. за № 209 від 15 травня 1947 р., виданий на підставі відповідного наказу МВО (Міністерства вищої освіти) СРСР, згідно з яким на філологічному факультеті відкривався новий фах — журналістика, а впродовж поточного 1947–1948 навч. р. передбачалося створення відповідної кафедри журналістики. Набір визначено в кількості 75 осіб. Оперативне керівництво новоствореним фахом доручалося завідувачу російського відділу філологічного факультету.

Першими студентами стали 87 осіб, зараховані на перший курс відділення відповідно до рішення приймальної комісії КДУ ім. Т. Г. Шевченка. Це були вчорашні фронтовики, більшість з яких під час війни служили воєнкорами, партійними і комсомольськими працівниками в радянській армії, мали значний життєвий та організаційний досвід.

Формування викладацького колективу відділення журналістики почалося з Володимира Андрійовича Рубана, який у травні 1947 р. демобілізувався з армії і поновився на роботі в університеті на посаді асистента кафедри російської мови філологічного факультету. Наприкінці серпня цього року наказом ректора університету він призначається заступником декана філологічного факультету по відділу журналістики (а також по західному відділу).

Як заступник декана по відділу журналістики Рубан В. А. починає формувати фаховий викладацький колектив. Він запрошує Прожогіна В. Є. з Вищої партійної школи при ЦК КП(б)У, де той працював завідувачем кафедри журналістики. Співробітництво Прожогіна В. Є. з філологічним факультетом та відділенням журналістики почалось у другому семестрі 1947–1948 навч. р. і тривало до 1954 р. Протягом цього періоду він викладав основні курси — історію російської журналістики та історію більшовицької преси — на засадах сумісництва, а в 1954 р. перейшов повністю на роботу в КДУ на факультет журналістики. Наявні документи свідчать, що Рубан В. А. і Прожогін В. Є. були першими і тривалий час єдиними викладачами всіх журналістських дисциплін.

Оскільки відділення журналістики функціонувало при філологічному факультеті, а досвіду підготовки спеціалістів такого фаху не було, на відділенні спочатку переважало викладання здебільшого філологічних дисциплін. Навчальний план для першого курсу відділення містить перелік дисциплін, який свід-

чить, що по суті програма підготовки журналістів мало чим відрізнялася від підготовки викладачів української та російської мови і літератури, а саме: основи марксизму-ленінізму, логіка, психологія, фізкультура, військова підготовка, історія народів СРСР, латинська мова, іноземна мова, вступ до мовознавства, сучасна російська мова, сучасна українська мова, вступ до літературознавства, історія російської літератури, антична література, історія західної літератури, економічна географія, українська стилістика, старослов'янська мова, фольклор.

20.08.1948 р. новим наказом ректора № 426 на посаду заступника декана філологічного факультету по відділу журналістики призначено Зозулю І. А.

У цьому навчальному році, згідно з штатним розписом професорсько-викладацького персоналу, затвердженим заступником міністра ВО СРСР для КДУ ім. Т. Г. Шевченка за № 368/м від 28.08.1947, та наступним директивним листом міністра ВО СРСР за № Д-24 від 30.04.1948, уперше встановлювався персональний склад кафедри журналістики (згодом — теорії і практики радянської преси) з відповідною заробітною платнею.

Процес формування викладацького складу кафедри затягувався через відсутність кадрів, а спроби залучити до роботи фахівців з ВПШ успіху не мали, сумісництво заборонялося. На засіданні вченої ради філологічного факультету у вересні 1948 р. зазначалося, що з 13 кафедр факультету тільки одна — нещодавно організована кафедра теорії і практики партійної преси — ще не приступила до роботи. Позитивних зрушень у цьому напрямку протягом року так і не відбулося.

На перший курс відділення журналістики у 1948—1949 навч. р. було зараховано 28 осіб, з них — 12 учасників війни. Наприкінці жовтня 1948 р. на цей курс були зараховані без вступних іспитів ще три студента, всі демобілізовані, відмінники, серед них — Канюка М. С.

Фахова підготовка студентів розпочиналася з другого курсу навчання включенням до навчального плану спеціальних дисциплін, практики та курсової роботи: теорія і практика радянської преси, навчальна практика, курсова робота на тему "Про мову та стиль радянської преси". Факультативи: стенографія та машинопис, фотосправа та фоторепортаж.

У 1949—1950 навч. р. перелік фахових дисциплін був такий: історія журналістики, теорія і практика радянської преси, техніка і оформлення газети, навчальна практика, виробнича практика. Факультативи: стенографія та машинопис, фотосправа і фоторепортаж, сучасна іноземна преса. Курси на вибір: історія більшовицької преси, питання партійного життя в газеті, історія журналістики, питання пропа-

ганди в газеті, питання економіки в газеті, питання культури в газеті, мова і стиль газети. Пропонувалися спецкурси (два на вибір): фельєтон, нарис, військова журналістика, історія російської журналістики, історія демократичної російської преси, історія російської критики і публіцистики. Спецсемінари (два на вибір): історія більшовицької преси, історія журналістики, історія критики і публіцистики, мова і стиль газети, питання партійного життя в газеті, питання пропаганди в газеті, питання економіки в газеті, питання культури в газеті.

Кадрова проблема по кафедрі теорії і практики партійної преси і в 1950—1951 навч. р. лишалася невирішеною. Проте керівництвом університету робилися певні кроки, аби укомплектувати штат кафедри. Деканат філологічного факультету планував призначити заступником декана філологічного факультету по відділу журналістики Прожогіна В. Є. Здійсненню цих планів перешкодив ректорат ВПШ при ЦК КП(б)У, де Прожогін В. Є. обіймав посаду завідувача кафедри, заборонивши йому в 1950—1951 навч. р. працювати за сумісництвом в КДУ. Але у квітні 1951 р. Прожогін В. Є. був призначений спочатку на посаду доцента кафедри теорії і практики радянської преси на 0,5 ставки, а трохи згодом новим наказом змінено попередній і його призначено виконувати обов'язки завідувача кафедри з 1.04.1951 на 0,5 ставки.

На перший курс відділення журналістики у серпні 1950 р. було зараховано 32 особи.

В основу навчальної роботи було покладено новий навчальний план, куди ввійшли такі фахові дисципліни: основи видавничої справи, редагування, історія радянської преси, теорія і практика радянської преси, техніка газетної справи, історія журналістики, практика в редакціях і видавництвах, виробнича практика; факультативні дисципліни — стенографія, машинопис, фотосправа.

У 1951—1952 навч. р. був такий штатний розпис: кафедра теорії і практики радянської преси:

1. Зав. кафедри — Прожогін В. Є.
2. Доцент — Іванов Б. О., 0,5 ставки.
3. Доцент — Рубан В. А., 0,5 ставки.
4. Викладач — Шлапак Д. Я., сумісник, 0,5 ставки.

Протягом усього року у складі кафедри відбувалися кадрові зміни. Прожогіна В. Є. з 15.09.51 призначено на посаду завідувача кафедри та старшого викладача кафедри теорії і практики радянської преси з відповідною оплатою.

А закінчувала рік кафедра в такому складі, згідно з графіком відпусток:

1. Прожогін В. Є. — зав. кафедри.
2. Рубан В. А. — доцент.
3. Клімов М. А. — викладач.

4. Карпов Н. Г. — викладач.
5. Прокопенко І. В. — доцент.
6. Іванов Б. А. — доцент.

На перший курс відділення журналістики було за-
раховано 31 особу.

До навчального плану, посилаючись на наказ
МВО СРСР за № 1635, ректор КДУ наказав ввести
факультативний курс "Учбова та наукова кінемато-
графія" з практичними заняттями з фотографії.

Напередодні 1952–1953 навч. р., згідно зі штат-
ним розписом, кафедра теорії і практики радянської
преси була укомплектована і працювала в такому
складі:

1. Зав. кафедри, старший викладач Прокопен-
ко І. В., штат, к. ф. н.
2. Ст. викладач Пригодий М. І., штат, к. ф. н.
3. Ст. викладач Рубан В. А., сумісник, 0,5, до-
цент, к. ф. н.
4. Ст. викладач Климов М. А., сумісник, 0,5, до-
цент, к. ф. н.
5. Ст. викладач Карпов Н. Г., сумісник, 0,5, до-
цент, к. ф. н.
6. Ст. викладач Суярко Л. О., сумісник, 0,5, до-
цент, к. ф. н.
7. Викладач Федченко П. М., штат, доцент, к. ф. н.

Разом з тим, у вересні 1952 р. наказом ректора
Прокопін В. Є. вважається таким, що приступив до
роботи.

Практично протягом цілого навчального року
Прокопенко І. В. керував кафедрою, представляв її
в Головному управлінні університетів у Москві, куди
їздив у відрядження згідно з наказом МВО СРСР.

Наприкінці (з 21.05.53) навчального року Проко-
пенко І. В. був звільнений від виконання обов'язків
завідувача кафедри. Завідувачем і старшим виклада-
чем кафедри теорії і практики радянської преси був
призначений кандидат історичних наук Слободянюк І. М.

Напередодні навчального року ректор наказав на
філологічному факультеті для відділення журналі-
стики запровадити курс "Фоторепортаж".

Навчальний процес здійснювався на основі но-
вих, довгоочікуваних навчальних планів зі спеціаль-
ності "Журналістика", кваліфікація спеціаліста "Літе-
ратурний працівник газети", термін навчання — 5 ро-
ків, розроблених і затверджених у Москві у 1952 р.

1 курс (75 студ.)

- Основи марксизму-ленінізму — 130 год. на рік.
- Іноземна мова — 136.
- Історія СРСР — 64.
- Вступ до мовознавства — 104.
- Старослов'янська мова — 68.
- Сучасна російська мова — 68.
- Сучасна українська мова — 100.
- Вступ до літературознавства — 68.

Історія російської літератури:

- а) історія книгодрукування — 16;
- б) вступ до радянської літератури — 20;
- в) стародавня література — 32.

Зарубіжна література (+антична) — 38.

Фольклор — 36.

Економічна і політична географія — 104.

Фізвиховання — 68.

Курсова робота з української мови.

Факультативно:

логіка — 70;

фізкультура — 68;

військова підготовка — 136.

2 курс (86 студ.)

Основи марксизму-ленінізму — 120 год. на рік.

Історія СРСР — 72.

Іноземна мова — 136.

Сучасна російська мова — 136.

Сучасна українська мова — 134.

Історія російської літератури — 68.

Історія української літератури — 68.

Зарубіжна література — 68.

Теорія і практика радянської преси — 68.

Стилістика української мови — 68.

Фізвиховання і спорт — 68.

Навчальна практика — 96.

Курсова робота зі стилістики і літературної правки

Факультативно:

психологія — 36;

стенографія — 68;

фізкультура — 68;

військова підготовка — 136.

3 курс (97 студ.)

Політекономія — 78.

Сучасна російська мова — 36.

Історія російської літературної мови — 68.

Сучасна українська мова — 36.

Історія української літературної мови — 64.

Історія російської літератури — 136.

Історія української літератури — 136.

Зарубіжна література — 100.

Основи радянської держави і права — 32.

Історія російської журналістики — 68.

Теорія і практика радянської преси — 100.

Іноземна мова — 72.

Дисципліна на вибір — 100.

Навчальна практика — 144.

Курсова робота зі спецкурсу.

Факультативно:

фоторепортаж — 50;

іноземна мова — 32;

військова підготовка — 136.

4 курс (84 студ.)

Політекономія — 64.

Діамат, істмат — 140.
 Історія російської літератури — 60.
 Історія української літератури — 74.
 Зарубіжна література — 28.
 Література народів СРСР — 60.
 Історія міжнародних відносин — 88.
 Основи організації промисловості і сільського господарства в СРСР — 64.
 Історія російської журналістики — 32.
 Історія більшовицької преси — 32.
 Теорія і практика радянської преси — 120.
 Дисципліна на вибір — 88.
 Навчальна практика — 160.
 Курсова робота зі спецкурсу.
 Виробнича практика — 144.
 Факультативно:
 іноземна мова — 68;
 військова підготовка — 136.
5 курс (72 студ.)
 Історія філософії — 70.
 Історія більшовицької преси — 84.
 Теорія і практика радянської преси — 56.
 Дисципліна на вибір — 28.
 Викладання фахових дисциплін здійснювалося на основі розроблених у Москві єдиних навчальних програм.
 Загальний розрахунок годин по кафедрі журналістики на 1952—1953 навч. р. включає цілу низку фахових дисциплін.
 Теорія і практика радянської преси — 2, 3, 4, 5 курси.
 Історія російської журналістики — 3, 4 курси.
 Історія більшовицької преси — 4, 5 курси.
 Історія зарубіжної журналістики — 4, 5 курси.
 Історія книгодрукування в Росії — 1 курс.
 Навчальна практика — 2, 3, 4 курси.
 Спецкурси і спецсемінари — 3, 4, 5 курси.
 Курсові роботи — 3, 4 курси.
 Диплом — 5 курс.
 Державні іспити — 5 курс.
 Виробнича практика — 3, 4 курси.
 Факультативні дисципліни:
 стенографія — 2, 3, 4 курси;
 фоторепортаж — 3 курс;
 машинопис — 4 курс.
 1947—1953 рр. — це історія перших кроків становлення журналістської освіти в Київському університеті.
 У 1953 р. відкрився факультет журналістики.
 За часів декана, д. філол. н., проф. Прилюка Д. М. факультет розширив коло спеціалізацій. Студенти слухали лекції відомих вчених Семенчука І. Р., Бабишкіна О. К., Бурляя Ю. С., Коваль А. П., Слободянюк Р. Д. та ін. На факультет повернулися колишні випускники, які самі стали вченими — нині це

проф. Миронченко В. Я. (радіосправа), доц. Щербатюк Т. В. (телебачення), майстер фотосправи Ляшенко М. А., доц. Канюка М. С. (телебачення). Закінчили аспірантуру й успішно захистили канд. дисертації Мухомела О. Г., Остапенко Н. Ф., Приступенко Т. О. та ін.

Багатим виявився факультет і на випускників. Уже у 60-ті рр. ХХ ст. дзвінко гриміла слава поетів Василя Симоненка, Бориса Олійника, прозаїків Володимира Дрозда, Віктора Близнеця, публіцистів Степана Колесника, Олексія Дмитренка, Віталія Карпенка, Олександра Глушка, журналістикознавця і прозаїка Анатолія Москаленка, літературознавців Юрія Барабаша, Миколи Жулинського, гумористів Андрія Крижанівського, Юрія Ячейкіна, поета-пісняря Вадима Крищенка.

Відомі імена сучасників-журналістів, що вийшли зі стін факультету і стали успішними менеджерами: Л. О. Івшина, І. Ф. Лубченко, В. І. Набруско, М. М. Сорока, В. Ф. Чамара, О. Ю. Швец та ін.

Вагомий внесок у розвиток журналістикознавства зробили сьогоденні викладачі. Серед них — нинішній директор Інституту журналістики Різун В. В., доктори наук Пономарів О. Д., Погрібний А. Г., Мамалига А. І., Непийвода Н. Ф., Іванов В. Ф., Тимошик М. С., Мелещенко О. К., Сидоренко Н. М., Черняков Б. І., Шкляр В. І.; кандидати наук Приступенко Т. О., Карпенко В. О., Ярмиш Ю. Ф., Василенко М. К., Петрів Т. І., Чекмишев О. В., Шевченко Л. Ю., Гоян О. Я., Гоян В. В., Старченко Т. В., Святовец В. Ф., Серажим К. С. та ін.

...Шістнадцятого червня 1993 р. в житті сорокашестирічного колективу факультету журналістики Київського університету імені Тараса Шевченка відбулася подія: наказом ректора університету за № 483-32 факультет журналістики було перейменовано на Інститут журналістики.

Перейменування факультету на інститут позначило той етап у розвитку журналістської освіти в незалежній державі, коли і керівництвом університету, і керівництвом та колективом факультету було досягнуто особливу роль і статус центру підготовки журналістських кадрів для молоді держави. Ця роль і цей статус інституту визначалися тим, що в університетській системі підготовки високопрофесійних кадрів журналістика займала і займає особливе, окремішне місце, оскільки предмет науково-педагогічної діяльності колективу інституту охоплює масовоінформаційну та масовокомунікаційну сфери, які не є предметом діяльності жодного іншого підрозділу університету. Але певно, що не ця окремішність була визначальною при прийнятті рішення: соціальна значущість і суспільна роль журналістики як соціального інституту, що постійно перебуває в атмосфері суспільного контролю та впливу, потужне силове поле журналістики як явища незмінно сучасного й по-

трібного для повноцінного життя суспільства могли, зрештою, переконати будь-кого і будь-коли в необхідності пошуку й зміни форми журналістської освіти з метою поліпшення підготовки журналістських кадрів для такої важливої суспільної галузі як масовоінформаційна. Були три чинники, збіг яких уможливив зробити такий крок: новий соціально-політичний контекст (становлення незалежності, активна поява нових ідей, підтримка різних слухних ініціатив, формування нової української журналістики), ініціатива А. З. Москаленка (декана факультету і першого директора Інституту журналістики), підтримка і добра воля ректора університету В. В. Скопенка та вченої ради університету.

Власне, зміна форм журналістської освіти і в минулі десятиріччя відбувалася під впливом важливих суспільних подій: довоєнні газетні технікуми змінилися на повоєнні університетські відділення журналістики (1947 р.), а згодом і факультети (1953 р.), оскільки вже мирний фронт відбудови соціалістичного життя в СРСР вимагав появи на масовоінформаційній арені висококваліфікованих, освічених журналістів, які б не тільки володіли своїм ремеслом газетяра, а й були бійцями ідеологічного фронту і стояли завжди на передовій соціалістичного будівництва.

З 1947 р. здійснювалася підготовка журналістських кадрів на базі однієї спеціальності "журналістика". Система кафедр та спеціалізацій з часів одного з найбільш помітних фундаторів журналістської науки й освіти в Україні Д. М. Прилюка (був деканом у 1965–1969, 1972–1982 рр.) фактично залишалася незмінною до 1999 р., лише у 1990 р. з'явилася нова кафедра журналістської майстерності за рахунок перерозподілу внутрішніх резервів факультету. Кількість студентів та викладачів теж майже не змінювалася. Професійна ідеологія навчання зазнавала часткових змін у бік соціологізації та гуманітаризації навчального плану, а також змін, пов'язаних із трансформацією суспільних орієнтирів після розпаду СРСР. Тільки восени 1999 р. було здійснено перший набір студентів на нову для інституту спеціальність "видавнича справа та редагування", що стало початком виникнення двох відділень – журналістики і видавничої справи та редагування.

Створена ще у 1994 р. кафедра міжнародної журналістики, на жаль, не змогла відкрити відповідне відділення з об'єктивних причин, оскільки не вдалося включити до переліку спеціальностей нову спеціальність "міжнародна журналістика".

Нова, створена у 1999 р. кафедра організації масовоінформаційної діяльності восени 2000 р. знайшла своє місце в системі інститутських кафедр як підрозділ, що курирує, зокрема, підготовку організаторів масовоінформаційного виробництва.

На такій хвилі змін та трансформацій створювався Інститут як освітня форма, що відрізняється від факультету, має свої ознаки і параметри. Інституалізація системи освіти, незалежно від того, чи це окремий заклад, чи, як у нашому випадку, підрозділ університету, означає створення системи, в основі якої лежить фундаментальний і цілісний науковий погляд на підготовку фахівця певної галузі, фундаментальне і цілісне наукове уявлення про галузь і діяльність у ній. Тобто мова йде про існування наукової школи підготовки журналістів.

Створивши наукову школу, визнану принаймні в усій державі, інститут повинен мати право законодавчої ініціативи у своїй галузі, виконувати роль експерта і координатора, що передбачає наявність розгалуженої системи центрів підготовки відповідних кадрів.

Інститут повинен бути базою отримання другої журналістської освіти, перепідготовки і підвищення кваліфікації як журналістів, так і науково-педагогічних кадрів для факультетів та відділень журналістики.

Оці три засадничі положення існування системи освіти і відрізняють факультет від інституту. Наявність, скажімо, двох таких інститутів у державі може свідчити про наявність двох наукових шкіл і двох систем підготовки журналістських кадрів, двох зон впливу на інші центри підготовки журналістів і розподілу цих центрів на дві групи.

Історично і географічно наш інститут, ще будучи факультетом, принаймні з 1982 р., коли вчену спеціалізовану раду для захисту дисертацій з журналістики було створено при Київському університеті, завжди вигідно вирізнявся на тлі інших факультетів та відділень журналістики. Як столичний факультет він безперечно мав більше організаційних можливостей, більшу кадрову потужність, більше контактів із центральними засобами масової інформації. Початок 90-х і став тим благодатним часом саме для факультету журналістики Київського університету імені Тараса Шевченка: розвал Союзу, Київ стає найвищим науковим, політичним, освітнім та адміністративним центром і для Львова, де розташований один із найстаріших факультетів журналістики; відкриваються нові факультети та відділення журналістики, увага яких прикута до Києва.

Журналістська освіта така ж соціально детермінована, як і сама журналістика. Демократичні принципи західної, зокрема американської, журналістики, довірливо бралися на озброєння українськими журналістами і молодими викладачами журналістики, а відступи від тих принципів розглядалися як недоліки молоді демократії. Війна в Іраку стала лакмусовим папірцем на стійкість та істинність цих принципів. Незалежність ЗМІ виявилася не абсолютною, а відносною категорією, відносність же завжди ви-

значається переліком тих чинників, які зумовлюють існування певного явища. Оскільки журналістика є соціальним інститутом, то й чинники відносності мають соціальний статус. А соціум — річ варіативна як історично, так і в рамках сьогодення. Варіативність соціуму — це варіативність ідей, позицій, поглядів. Дистильований, очищений від цих речей соціум — то є соціальна ерзац-група, яка може функціонувати тільки в особливих, експериментальних або близьких до природи, але не природних умовах.

Таким чином, історія вчить, що незалежність ЗМІ полягає не у відмові від політичного профілю, редакційної політики, позиції редакційного колективу, а у здатності, не боячись, заявити про свою позицію, про політичний профіль свого видання. Демократизм ЗМІ полягає у наявності політично прозорої плюралістичної системи ЗМІ.

Погляди на журналістику і на журналістську освіту й зараз залишаються дискусійними. Ще більш дискусійними вони були у першій половині дев'яностих. Цей факт став чи не основною перешкодою у формуванні єдиної концептуальної бази журналістики і журналістської освіти, це не дало можливості сформуватися єдиній науковій школі української журналістики.

Нове керівництво інституту, яке прийшло на початку 2000-го, не могло не врахувати всю складність моменту. Фактично під загрозою була сама ідея подальшого функціонування інституту. Керівництво університету висунуло дві вимоги: по-перше, модернізувати навчальні плани і збільшити відсоток професійних дисциплін, якщо такі є, для чого необхідно було визначитися з концептуальними засадами плану; по-друге, реструктурувати навчальний процес і сферу наукової діяльності таким чином, аби вони відповідали сучасним вимогам практики і були наближені до світових моделей підготовки журналістських кадрів.

За 5-річний термін, з 2000 до 2004 р., було детально вивчено діяльність журналістських шкіл США, Бельгії, Німеччини, Польщі, Швеції, Португалії, Франції, Білорусії, Росії.

У країнах Європи, які є членами Ради Європи, що об'єднує 44 держави та понад 800 мільйонів громадян, працює понад 150 шкіл вищих навчальних закладів, де готують журналістів, а також близько 60 шкіл журналістики та репортерства, де готують фахівців середньої ланки і займаються підвищенням кваліфікації та перепідготовкою кадрів. Найбільше таких фахових інституцій в ФРН, Франції, США, Великобританії. Фактично не проходить підготовка журналістських кадрів тільки в таких країнах, як Андорра, Монако, Ліхтенштейн, Люксембург, Сан-Марино.

У країнах Північної Америки, які є членами зони НАФТА (НАФТА — Північноамериканська угода про зону вільної торгівлі, до якої входить США, Канада,

Мексика), діють понад 80 шкіл журналістики різнорівневої освіти (від університетів до комунальних коледжів) та близько 40 професійних шкіл перепідготовки і підвищення кадрів.

В азієцьких країнах, які охоплюють понад 2 мільярди громадян, діє близько 50 шкіл журналістики. Найбільше їх в таких країнах, як КНР, Індія, Японія, Іран. Навіть в маленькому Гонконзі їх дві.

У країнах Африканського континенту діють понад 40 шкіл журналістики. Підготовка та перепідготовка різнорівнева. Головним чином це Єгипет, ПАР, Ізраїль та інші. Проте навіть у невеликих Руанді та Папуа Новій Гвінеї є школи журналістики.

Вигідно відрізняє світову систему підготовки кадрів від нашої те, що в світі переважно різнорівнева підготовка: підготовка середнього рівня фахівців (щось на зразок нашої середньої спеціальної освіти) і фахівців з вищою освітою. Середню спеціальну освіту мають переважно телевізійні репортери та оператори, які потім довчаються в університетах і здобувають фах журналіста. Поширена й система другої освіти, підвищення кваліфікації й перепідготовки кадрів.

Як бачимо, Інститут журналістики не самітній, а існує в системі світових журналістських шкіл.

У цих умовах інститут зараз активно проводить політику інтеграції в світову систему журналістських шкіл і координації підготовки журналістських кадрів в межах України і навіть колишнього Радянського Союзу.

Взявши на себе роль координатора в системі вітчизняних шкіл журналістики, яких нині близько 40, інститут, таким чином, несе відповідальність за рівень журналістської освіти в Україні.

Українська журналістика пішла по шляху демократичних принципів розвитку, до речі, не нових для світу, а випробуваних в багатьох країнах Європи, Америки. Ці принципи демократизму пов'язані з такими уявленнями:

1) журналісти мають бути незалежними в поданні інформації і самостійно вести інформаційну політику в інформаційному просторі країни (четверта влада). Це покладає на педагогів велику відповідальність за підготовку журналістських кадрів, оскільки журналіст як самодостатня професійна мовна особистість має бути відповідальним перед людьми за своє слово, як ніхто інший. Ось чому нині така пильна увага з боку влади, різних соціальних інститутів як до журналістів, так і до тих, хто їх готує;

2) журналісти повинні прагнути подавати інформацію на принципах збалансованості, точності й правдивості;

3) об'єктивність інформування в суспільстві забезпечується існуванням плюралістичної системи ЗМІ;

4) журналістика робить акцент не на ідеологічно-му впливові на суспільство, а на інформаційному, який забезпечується створенням у суспільстві насиченого фактами інформаційного поля, що дозволяє людям самим орієнтуватися в потоці інформації й на цій основі самостійно приймати ті чи ті рішення.

Таким чином, журналістом тепер називають не того, хто насамперед уміє закликати, переконувати, а того, хто уміє збирати інформацію, аналізувати і в певній формі подавати її через ЗМК. Не всі, хто з'являються на екрані, є журналістами. Журналіст відрізняється від рекламіста, PR-менеджера, шоумена, пропагандиста, агітатора.

У нас журналістика ніколи раніше не була чвертою владою, вона була засобом у руках інших. Кращі ж моделі журналістики якраз і передбачають здатність виконувати нею владну функцію в суспільній системі стосовно формування інформаційного простору.

Принциповим питанням тут є зміна розуміння журналіста не просто як професійного автора, фахівця слова, а як фахівця сфери професійного масового спілкування. Спілкування як середовище, що опосередковує різні впливи, раптом саме по собі стає середовищем, сферою впливу і перетворюється на інститут соціального управління (комунікаційну діяльність), де певні люди виконують владну роль, пов'язану з інформуванням в системі суспільної діяльності.

Цей факт змушує нас дивитися інакше і на систему підготовки журналістів, і на журналістську науку в цілому. Повсюдно у світі майже всі школи журналістики називаються школами масової комунікації. І це не випадково. Це пов'язано, по-перше, з перебиранням журналістами на себе ролі професійних комунікаторів, по-друге, з акцентуванням уваги на тому, що у середовищі масової комунікації поряд із журналістами існують інші фахівці комунікації — рекламісти, PR-менеджери і т. д.

Журналістика, таким чином, природно розглядається в системі масової комунікації.

Цей факт змусив нас говорити про журналіста не лише як про любителя слова, майстра слова, а як про людину, що володіє технологіями інформаційного впливу і є фахівцем з питань масової комунікації. Це, до речі, поглибило різницю між журналістами різних, але традиційних інформаційних галузей — преси, телебачення, радіомовлення, оскільки технологічно ці галузі різні, а професіоналізм журналіста визначається саме здатністю володіти спеціальними технологіями.

Не менш проблемним залишається існування й старого наукового уявлення про журналістику лише як сферу літератури й літературознавства. Ніде у

світі наука про журналістику не розглядається як винятково частина літературознавства. Не можна втиснути в поняття тільки літератури всі проблеми створення й функціонування ЗМІ як осередків збору, аналізу й виробництва інформаційної продукції, що поширюється у середовищі масової комунікації. У світі існує наука про комунікацію, в межах якої й розглядається журналістика.

Ці міркування змусили нас відкрити у 2002 р. кафедрі теорії масової комунікації як підрозділ інституту, що мав би займатися методологічними й загальнотеоретичними питаннями підготовки журналістських кадрів.

Сьогодні в Україні офіційно зареєстровано близько 20 тис. ЗМІ. Якщо в радянські часи дві найстаріші школи, київська і львівська, справлялися з підготовкою журналістських кадрів, то тепер ні. На сьогодні в Україні, як уже зазначалося, близько 40 навчальних закладів, що готують журналістів. Ми мали, та й маємо, переважно однорівневу систему підготовки журналістських кадрів, хіба що за останні роки з'явилася у нас та у Львові підготовка журналістів як друга освіта.

У цій системі факультетів та відділень Інститут журналістики намагається справді виконувати роль організатора й координатора, на його базі діє Науково-методична комісія з журналістики при МОН України.

Найважливішим завданням, що стоїть перед колективом інституту, є формування системи наукових поглядів на журналістику, журналістську творчість, журналістську працю, журналіста, розробка освітньої концепції підготовки журналістських кадрів на наукових засадах. Тільки це дозволить говорити про існування української наукової школи в галузі журналістики. А будь-яка наукова школа починається з розробки єдиного поняттєво-термінологічного апарату та написання узагальнювальних робіт з історії журналістикознавства, журналістської освіти, теорії комунікації й журналістики, укладання різноманітних покажчиків. Більш ніж півстолітня історія журналістської науки й освіти дає нам, сучасникам, багатий матеріал для узагальнення й систематизації. Робота повинна йти в двох напрямках: у напрямку опису й систематизації наукових фактів, а також у напрямку розробки філософсько-теоретичних засад функціонування журналістики.

Важливим і постійним завданням, яке має виконувати інститут як науковий заклад, — це моніторинг діяльності сучасних ЗМІ в усіх їхніх аспектах, адже діяльність ЗМІ є тим емпіричним матеріалом, на якому має вирости сучасне й історичне журналістикознавство.

Освітня модель підготовки журналістів повинна будуватися на результатах теоретичних та емпіричних досліджень у галузі журналістики.

Основою основ навчання журналістів є постійна наскрізна творча практика студентів у редакційних колективах навчальних і професійних видань, теле- та радіоорганізацій. Структура навчального процесу повинна максимально включати елементи практичного навчання у вигляді навчальних і виробничих практик, лабораторних робіт. Необхідно категорично переходити на практичні кваліфікаційні роботи, які дозволять оцінити професійний рівень нашого випускника через аналіз його уміння виготовляти масовоінформаційний продукт.

Наука про українську журналістику накопичила так багато матеріалу, що давно назріла потреба в його узагальненні й систематизації. Настав час самоусвідомлення: хто ж ми є в науковому просторі, які наші проблеми й перспективи розвитку. Цей час збігся з часом створення наукової школи журналістикознавства та теорії масової комунікації при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка у грудні 2000 р.

Формування будь-якої наукової школи не відбувається раптово, цьому передують кропітка робота багатьох учених; школа проходить підготовчий етап свого становлення, накопичення наукових знань, щоб перейти до розробки єдиної поняттєво-термінологічної системи, координації та планування наукових досліджень, видання монографічних робіт, наукових журналів, бюлетенів, які б репрезентували наукову школу.

Підготовчий етап завжди характеризується певною стихійністю в плануванні наукових досліджень, формуванні поняттєвої системи, різномісцям наукових фактів, наявністю різних шкіл у межах єдиного суспільно-наукового простору.

Українське журналістикознавство підійшло до тієї межі, коли можна стверджувати, що підготовчий етап формування української наукової школи журналістикознавства та теорії масової комунікації закінчився. Перехід у нове тисячоліття ознаменувався створенням цієї школи, про що свідчить включення назви школи журналістикознавства та теорії масової комунікації до переліку наукових шкіл, створення координаційної ради з планування наукових досліджень при Науково-методичній комісії з журналістики МОН України, реальна координація наукових досліджень у межах наукових тем установ від студента до докторанта й викладача, реальна координація наукових досліджень у межах НМК з журналістики МОН України, нові наукові періодичні видання. Важливим свідченням існування наукової школи є розробка єдиної наукової концепції розвитку українського журналістикознавства та теорії масової ко-

мунікації в Україні, а також єдиної поняттєво-термінологічної системи.

Неоціненним надбанням будь-якої наукової школи є її кадри. Серед усіх факультетів та відділень журналістики в Інституті журналістики працює найбільше професорів та докторів наук – близько 20, ведеться навчання в докторантурі й аспірантурі за двома спеціальностями: "журналістика" і "політична культура та ідеологія". Інститут є розробником кількох державних стандартів з видавничої справи в Україні.

Фундаментально-методологічним напрямом науки про журналістику та підготовки журналістських кадрів є теорія масової комунікації, який веде однойменна кафедра (очолює проф. В. В. Різун). Вивчення масовокомунікаційного середовища журналістики стало важливим для розуміння професіонального спілкування журналістів з медійною аудиторією. Розробляються питання інформаційних технологій забезпечення масовокомунікаційної діяльності (проф. О. Ф. Коновець, доц. М. М. Розумний), питання громадянського суспільства й ролі неурядових організацій у розвитку української журналістики (доц. О. В. Чекишев), питання конфліктології (доц. О. Л. Порфімович), науково-методологічних засад журналістикознавства (ст. н. с. Т. В. Скотникова, асп. В. Е. Штефан, асп. В. Л. Рябічев), історії журналістської науки й освіти (проф. В. В. Різун, доц. Т. А. Вовк, ст. н. с. І. М. Забіяка). Саме на цій кафедрі фактично закладені основи теорії масового розуміння (докторант В. М. Владимиров).

З появою кафедри організації масовоінформаційної діяльності (нині реклами і зв'язків з громадськістю; очолює проф. В. Ф. Іванов) в інституті активізувалася робота в напрямку підготовки організаторів (менеджерів) масовоінформаційної діяльності, рекламистів, ПР-менеджерів (доц. В. Є. Шабліовський, доц. А. Г. Невалов, доц. В. В. Бугрим).

Питання пресової журналістики, законодавчого її регулювання в масовокомунікаційному просторі (доц. Т. О. Приступенко), технології репортерської праці (доц. М. К. Василенко), основ публіцистичного мовлення (доц. О. К. Глушко, проф. Ю. Ф. Ярмаш), журналістського розслідування (доц. О. К. Глушко), економічних засад функціонування преси (доц. І. І. Гутиря) лежать в основі діяльності кафедри періодичної преси.

Одним із самостійних напрямів підготовки кадрів і медіадосліджень стали питання розвитку зображальної журналістики (проф. Б. І. Черняков, асп. А. П. Мурга).

Кафедра телебачення і радіомовлення (очолює доц. О. Я. Гоян) по праву є провідною в галузі вивчення аудіовізуального масового спілкування. Підготовка теле- і радіожурналістів (проф. В. Я. Миронченко, проф. Н. П. Чечель, доц. В. В. Гоян, доц. Л. П. Кононенко, доц. Ю. П. Єлісовенко) є основним завданням колективу кафедри.

Проблеми міжнародної журналістики в умовах глобалізації системи масової комунікації (проф. О. М. Гриценко), історії зарубіжної журналістики (проф. О. К. Мелешенко), співіснування журналістики як виду соціальної влади з офіційною владою (проф. В. І. Шкляр, проф. А. А. Чічановський) — ось неповний перелік тем кафедри міжнародної журналістики (очолює проф. О. К. Мелешенко).

З появою кафедри видавничої справи та редагування (очолює проф. М. С. Тимошик) в Інституті журналістики активізувалася робота з підготовки редакторських кадрів та редакційних працівників для ЗМІ. Активно розробляються питання редакторської майстерності (проф. В. О. Карпенко), текстознавства (доц. К. С. Серажим), оформлення видань (доц. В. Е. Шевченко), художнього редагування (асп. О. Ю. Поліщук), поліграфії (доц. Т. С. Крайнікова), електронних видань (доц. Л. М. Городенко).

Важливим для становлення фахівця є знання історії своєї професії. Питання історії української журналістики (проф. Н. М. Сидоренко, доц. О. Г. Мукомела) традиційно розробляються в інституті. Поряд з цим важливим є виховання майбутніх журналістів на кращих зразках літературного стилю (проф.

А. Г. Погрібний, проф. І. П. Мегела, проф. М. М. Веркалець, доц. Т. В. Старченко, доц. Н. Ф. Остапенко, В. П. Михайлюта, доц. Л. В. Боярська), що здійснює кафедра історії літератури та журналістики (очолює проф. Н. М. Сидоренко).

Кафедра мови та стилістики (очолює проф. Н. П. Шумарова) розробляє питання стилістики (проф. О. Д. Пономарів), лінгвістики тексту (проф. А. І. Мамалига), орфоєпії та мови (доц. Л. Ю. Шевченко, ст. викл. О. М. Григор'єв, асп. В. М. Швець), типології мовних помилок, соціолінгвістики (проф. Н. П. Шумарова), перекладу (асп. С. Є. Долман), методики викладання української мови як іноземної (доц. Л. М. Хоменко).

Увесь цей арсенал засобів та науково-методичний потенціал інституту сприяє тому, що ІЖ тримає правильний курс на підготовку сучасних кадрів для мас-медіа.

1. *Ідея Університету: Антологія* / Упоряд.: М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська; Відп. ред. М. Зубрицька. — Львів: Літопис, 2002. — С. 7.

2. *Там само.* — С. 21.